

Суховій Л.А.

здобувачка вищої освіти

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКА ТЕМАТИКА У КІНОПОВІСТІ О. ДОВЖЕНКА «ЗЕМЛЯ»

Анотація. У статті розглядаються питання особливостей творчого доробку О. Довженка та його внеску в історію української літератури. Акцентовано увагу на загальнолюдській тематиці у кіноповісті «Земля». У дослідженні вказано на те, що кіноповість О. Довженка «Земля» є високохудожнім прозовим твором, чудовим зразком єднання двох видів мистецтва: кіно і художньої літератури.

Ключові слова: художня творчість, кіно, реценція, кіноповість, особистість, психологізм.

Syhovij L. Common Human Topics in O. Dovzhenko's Film Story «Earth». The article considers the peculiarities of O. Dovzhenko's creative work and his contribution to the history of Ukrainian literature. Emphasis is placed on universal themes in the film story «Earth». The study points out that Dovzhenko's film story «Earth» is a highly artistic prose work, a wonderful example of the union of two types of art: cinema and fiction.

Key words: artistic creativity, cinema, reception, film story, personality, psychology.

У роки колективізації, класової боротьби, великих перетворень на селі О. Довженко, як і інші митці, не міг мовчати. Відомо, що у той час кожного письменника хвилювали великі події в країні. З'являється низка кінофільмів на актуальну тему: «Перекоп» (1930, сценарій і постановка І. Кавалерідзе), «Болотні вогні» (1930, сценарій М. Ятка, постановка Д. Ердмана і В. Біязі), «Вовчі стежки» (1931, сценарій Л. Ляшенка й П. Іванова, постановка Л. Ляшенка), «Життя в руках» (1931, сценарій і режисура М. Мар'яна) та ін.

Усі ці фільми мали певні недоліки – схематичність образів, переобтяження зайвими епізодами, відсутність наскрізних сюжетів тощо. Талановита єдність глибокого соціального змісту і високопоетичної форми – ось що вражає, коли дивишся фільм Довженка [7, с. 17]. Але поряд із тим слід зауважити, що на думку дослідників О. Довженко мав

колосальний творчий потенціал [9, с. 54]. Аналогічні думки з приводу О. Довженка та інших письменників української літератури зринають у викладачів кафедри української і зарубіжної літератури Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, оскільки різноманітні особистості української словесності зробили помітний внесок в скарбницю літератури [10].

О. Довженко звернувся до трьох вічних загальнолюдських тем: життя і смерть, людина і земля, старе і нове. Ці питання, починаючи від Гомера, тисячоліттями були актуальні для людства і такими ж актуальними вони лишаються назавжди. На кожному історичному етапі великі письменники додавали до цих проблем щось нове, характерне для певної доби [11, с. 64]. Сучасні дослідники акцентують увагу на тому, що «О. Довженку вдалося відтворити тогочасні події повною мірою. Грізні воєнні дні, батальні сцени та жага до перемоги лягли в основу його твору, на сторінках якого він використав інтуїцію та показав тонке відчуття міри» [8, с. 97].

Знаменно і те, що головним героєм фільму є народ. Але це вже не маса, не символічні постаті, як у «Арсеналі» та «Звенигорі», а живі, реалістичні образи тракториста Василя Трубенка, його батька Опанаса, діда Семена, Наталки, Кравчини. Звернення Довженка до образів простих людей, його увага до трудівника, поетичне возвеличення творця земної краси були для інших митців (зокрема закордонних) стимулом до демократизації кіномистецтва.

Велика увертюра настроює на епічний, філософський лад. Так, саме в такому ключі вестиметься вся подальша розповідь. Але зачин відіграє не лише емоційну роль. Головна його функція в іншому. Довженко підкреслює, що тиха і красива дідова смерть не принесла ніякісінських змін, «ані найменшого зрушення в навколишньому світі – не заgrimів ні грім у хмарах, ні зловісні блискавки не розкраяли неба врочистим спалахом, ні бурі не повивертали з корінням могутніх столітніх дубів...» [3, с. 412].

Недарма підкреслює О. Довженко буденність, звичайність дідової смерті. Вона контрастує з трагічною загибеллю Василя. Адже в той час, коли кончина діда навіть непомітна для села і природи, смерть Василя Трубенка потрясла усіх селян. І це не лише тому, що загинув юнак у розквіті сил. Смерть Трубенка обумовила великі зміни в житті села. Ось у чому відмінність однотипних епізодів.

Епізод пройнятий запереченням старого життєвого шляху. Згодом це заперечення, небажання жити по-старому виявило все трудове село,

що пішло за Василем. Василь лишився безсмертним, бо він віддав своє життя за щастя людей. Сама природа волає проти його смерті, яблуневе гілля ніжно торкається його обличчя, сумно схилюлились над ним соняшники, з'являються на небі хмари, що піщують, однак, теплі грози [5, с. 42]. Так за допомогою контрастів, поетичних паралелей О. Довженко втілює свої високі ідеї в повісті і фільмі.

Авторський сценарій «Землі», як і наступні сценарії («Щорса», «Тараса Бульби», «Поєми про море», «Повісті полум'яних літ», «Мічуріна», «Зачарованої Десни») – це нове явище не лише в кінематографії, але і в художній прозі. Саме Довженкові належить утвердження нового жанру в літературі – жанру кіноповісті.

Кіноповість О. Довженка «Земля» – високохудожній прозовий твір, чудовий зразок єднання двох видів мистецтва: кіно і художньої літератури. Від кінематографії в довженківських повістях – короткий розмір всього твору і окремих сцен, фрагментарність розповіді, епізодикадри, монументалізм образів, несподівані ракурси; надзвичайна ємкість, пружність і характеристичність діалогу; сувора композиція і яскрава деталь. Від прози – глибока психологізація персонажів; внутрішні монологи (нині це широкоживаний засіб у кіно); щедрота пейзажів; ремарки; авторські – ліричні, філософські, публіцистичні – відступи [4, с. 89].

Уже своєю кіноповістю «Земля» видатний митець назавжди поховав дуже поширену в 20-х роках теорію про відрубність кіно від інших мистецтв. «Земля» і подальші творіння Довженка були першими сценаріями, що стояли на рівні високохудожніх зразків прози.

У кіноповісті О. Довженко робить наголос на психологічній характеристиці персонажів, еволюції їх характерів. У творі письменник виступає не лише майстром пейзажу, але й великим знавцем людської психології. Природа, місячна ніч подається через сприйняття Василя. Тому звичайні, знайомі речі дитинства стають такими невідомими, таємничо-хвилюючими і романтичними.

Такою ж красою та експресією сповнений цей епізод і у фільмі. Весь шлях Василя Трубенка пронизаний напівфантастичним місячним світлом. Химерні силуети дерев і сонні хатки створюють казкову атмосферу. Хода Василя легка, але й не чітка: парубок напівп'яний від чар коханої [1, с. 112].

Торжество і невмирущість нового, краса колективної праці, любов до життя, тема землі, господарем якої вперше за віки стає проста трудова людина – все це втілене в образі Василя Трубенка. Увага до людини,

зокрема до трудівника, до його високих душевних якостей, була новим явищем, притаманним для радянського глибоко народного мистецтва. В цьому успіх фільму [2, с. 109].

О. Довженко намагався насамперед розкрити психологію людини. Саме в детальній розробці характерів фільму відчувається вплив прози, її принципів типізації. Особливо він позначився на монтажі фільму – довгі епізоди, пройняті епічною глибиною думки, повільний ритм. Це, правда, не заважає Довженкові використовувати свіжі, оригінальні кінематографічні прийоми. У кіноповісті «Земля» Довженко проголосив і безпосередньо свої естетичні погляди на мистецтво, на роль митця. Зокрема це проявилось в авторському відступі – у порадах акторові, що гратиме діда Семена. Ця порада, звичайно, має узагальнююче значення, вона цінна для будь-якого актора, для кожного письменника, режисера, художника [6, с. 53].

О. Довженко ставив надзвичайно високі вимоги до митця – глибоке філософське розуміння образу, знання доби і психіки народу. Разом з тим Довженко торкався особливо важливого, майже нечіпаного в теорії питання психології творчості: перевтілення кіноактора можливе лише при умові глибокого знання життя, тісного зв'язку з народом.

Література

1. Довженко О. Літопис життя. Фільми. Малюнки. Задуми. К. : Освіта. 1994. 132 с.
2. Довженко О.П. Арсенал; Земля; Повесть полум'яних літ: Кіноповісті. Львів : Каменяр, 1982. 183 с.
3. Довженко О.П. Господи, пошли мені сили: Щоденник, кіноповісті, оповідання, фольклорні записи, листи, документи. Харків : Фоліо, 1994. 655 с.
4. Жулинський М. Слово і доля: навч. посібник. К. : А.С.К., 2006. 640 с.
5. Лавріненко Ю. Олександр Довженко. *Українське слово*: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: в 3 кн. Кн. 2. К. : Рось, 1994. С. 37–47.
6. Медвідь Н. Національна своєрідність психологізму О. Довженка. *Дивослово*. 1999. №9. С. 53–55.
7. Пашкова О. Мистецтво Олександра Довженка в контексті української культури. *Народна творчість та етнологія*. 1994. №5–6. С. 17–22.
8. Суховій Л.А., Шарова Т.М., Шаров С.В. Особливості кіноповісті О. Довженка «Україна в огні»: бачити, чути, відчувати. *Науковий вісник*

Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. №1(40). 2019. С. 97–100.

9. Троша Н. Дискурс української історії в щоденникових записах Олександра Довженка. *Філологічні науки*. 2013. №14. С. 53–59.
10. Шарова Т.М., Шаров С.В., Солоненко А.М. Видатні особистості української словесності. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. 254 с.
11. Щур О. Жінка і війна в кіноповісті Олександра Довженка «Україна в огні» *Магістеріум*. Випуск 61. Літературознавчі студії. 2015. С. 50–54.

Ченчик О.А.

здобувачка вищої освіти
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ІСТОРИЧНА ОСНОВА ТА ІСТОРІЯ НАПИСАННЯ РОМАНУ Ю. МУШКЕТИКА «ГАЙДАМАКИ»

Анотація. У статті порушені питання особливостей твору Ю. Мушкетика «Гайдамаки». Акцентовано увагу на історичній основі твору та фактах, які закладені письменником у структурі роману. Наголошено, що Автор відтворив у романі історичне минуле та показав наскільки він знайомий із першоджерелами, оскільки домінантом у творі виступає людське життя, а не фактографія.

Ключові слова: роман, історія, поетика твору, історична основа, повстання, Ю. Мушкетик.

Chenchyk O. Historical Basis and History of Writing the Movie by Yu. Mushketyk «Haidamaky». The article raises the question of the peculiarities of work Yu. Mushketyk's «Haidamaky». Emphasis is placed on the historical basis of the work and the facts that are laid down by the writer in the structure of the novel. It is emphasized that the author recreated the historical past in the novel and showed how familiar he is with the original sources, as the dominant in the work is human life, not factography.

Key words: novel, history, poetics of the work, historical basis, uprising, Yu. Mushketyk.